

Справа „Петков та інші проти Болгарії” (“*Petkov and Others v. Bulgaria*”)¹

У рішенні, ухваленому 11 червня 2009 року у справі „Петков та інші проти Болгарії”, Суд постановив, що:

- було порушено ст. 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори);
- мало місце порушення ст. 13 Конвенції стосовно відсутності ефективних засобів юридичного захисту, які би дозволяли заявникам відстояти своє право бути обраними до парламенту.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити п. Георгієву 2 500 євро, а п. Дімітрову 3 000 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявники п. Наум Іванов Петков (1941 р. н.), п. Борис Радков Георгієв (1944 р. н.) та п. Венцеслав Асенов Дімітров (1945 р. н.) є громадянами Болгарії та проживають відповідно у містах Враца, Монтана і Софія.

У 1997 році парламентом Болгарії був прийнятий закон про розголошення прізвищ осіб, які у комуністичні часи співпрацювали з Державною службою безпеки Болгарії (далі – Служба безпеки). Для виконання цього закону було створено спеціальну комісію, яка мала опублікувати звіти зі списками таких осіб.

У процесі підготовки до парламентських виборів 17 червня 2001 року законом «Про вибори депутатів парламенту» (далі – закон) від 9 квітня 2001 року політичним партіям дозволялось вилучати з виборчих списків тих осіб, стосовно яких була інформація, що вони співпрацювали зі Службою безпеки.

5 червня 2001 року Центральна виборча комісія Болгарії прийняла рішення про те, що згадана інформація про співпрацю може бути отримана не лише через звіти спеціальної комісії (які на той час ще не були опубліковані), але й шляхом одержання від останньої відповідних довідок. У рішенні Центральної виборчої комісії обумовлювалось, зокрема, що на підставі цієї довідки, а також на запит відповідної політичної партії регіональна виборча комісія може скасувати реєстрацію кандидата у депутати від цієї партії. 13 червня 2001 року Верховний адміністративний суд скасував таке рішення Центральної виборчої комісії, вказавши, що при встановленні того, чи співпрацювали особи зі Службою безпеки, законними засобами можуть вважатися лише звіти спеціальної комісії, а не видані нею довідки.

На парламентських виборах 17 червня 2001 року всі троє заявників були кандидатами у депутати від Національного руху Сімеона II. Напередодні виборів регіональні виборчі комісії, на підставі довідок виданих спеціальною комісією, вилучили прізвища заявників зі списків кандидатів у депутати. Попри те, що 13 червня 2001 року Вищий адміністративний суд Болгарії скасував це рішення, виборчі органи не встигли відновити прізвища заявників у списках

¹ Повний текст рішення у справі див. на сайті www.echr.coe.int

кандидатів у депутати, внаслідок чого ті не змогли взяти участь у виборах до парламенту.

Після виборів справа одного із заявників, п. Дімітрова, на вимогу 57 депутатів парламенту та Вищого адміністративного суду розглядалася Конституційним судом Болгарії. Останній у своєму рішенні зазначив, що хоч виборчі органи не спромоглися виконати рішення суду, це не може позбавити обраного замість п. Дімітрова депутата мандату, а сам п. Дімітров може лише вимагати відшкодування шкоди відповідно до закону Болгарії про державну відповідальність за завдання шкоди.

У лютому 2008 року справа про відшкодування п. Дімітрову завданої шкоди перебувала на розгляді у суді першої інстанції.

Зміст рішення Суду

Посилаючись на ст. 3 Першого протоколу до Конвенції, а також на ст. 13 Конвенції, заявники скаржилися на те, що їм не було надано можливості взяти участь у парламентських виборах 2001 року, а також на те, що вони не мали достатніх засобів юридичного захисту.

Суд спершу зауважив, що право бути обраним до парламенту є індивідуальним правом, захищеним Першим протоколом до Конвенції. Аби визначити, чи у розглядуваній справі згадане право було порушене, Суд проаналізував те, чи неможливість заявників прийняти участь у виборах 17 червня 2001 року була наслідком неспроможності виборчих органів виконати остаточні та обов'язкові для виконання рішення Вищого адміністративного суду. Суд нагадав, що він не мав на меті аналізувати правильність рішень національного суду чи вирішувати дотичні проблеми.

Суд звернув увагу на те, що причиною неспроможності виборчих органів виконати рішення Вищого адміністративного суду була їхня впевненість у помилковості рішення суду, а також у тому, що воно було поза компетенцією цього суду. На думку Суду, у демократичному суспільстві, яке дотримується принципу верховенства права, органи влади, аби виправдати відмову у виконанні остаточного рішення суду, не можуть посилалися на їхню незгоду з ним.

Суд взяв до уваги те, що два рішення Вищого адміністративного суду були винесені за кілька днів перед виборами, а ще одне рішення – вже після їх проведення. Суд вважає, що така ситуація виникла з вини самих органів влади, оскільки закон про вибори був прийнятий трохи більше ніж за два місяці до виборів, а це не відповідає рекомендаціям Ради Європи про стабільність виборчого законодавства. Замість того, щоб вимагати від політичних партій встановлення зв'язків їхніх потенційних кандидатів у депутати зі Службою безпеки перед номінуванням їх як кандидатів, партіям було дозволено зробити це лише після такого номінування. Більше того, заходи стосовно застосування правила про виключення кандидатів із виборчих списків були роз'яснені Центральною виборчою комісією лише за 12 днів до проведення виборів. Усе це спричинило серйозні практичні труднощі та призвело до юридичних проблем, стосовно яких потрібно було приймати та виконувати рішення у занадто обмежених часових рамках.

Тому неспроможність виборчих органів влади відновити прізвища кандидатів у депутати у виборчих списках, попри остаточні рішення національних судів на їхню користь, було порушенням ст. 3 Першого протоколу до Конвенції.

Суд вирішив, що засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд – можливість подання позову відповідно до закону про відповідальність держави за завдання шкоди – не може вважатись ефективним. Навіть при умові його успішності він не може бути достатнім, оскільки призведе лише до призначення компенсації. Суд відзначив, що у виборчому контексті ефективними можуть вважатись лише ті засоби юридичного захисту, які гарантуватимуть правильність результатів виборчого процесу.

Суд проаналізував згаданий засіб юридичного захисту у Болгарії та вирішив, що Конституційний суд Болгарії міг розглянути позови про законність парламентських виборів та переглянути законність виборів індивідуальних членів парламенту. Однак Суд не вважає, що цей засіб міг бути ефективним, оскільки не було зрозумілим, чи межі можливого перегляду Конституційним судом дозволяли йому надати заявникам достатнє відшкодування, – наприклад, таке як проведення повторних виборів. Очевидно, що ця невизначеність є наслідком відсутності у цій сфері чіткого та недвозначного нормативного регулювання. Крім того, відповідно до болгарського законодавства лише певні категорії осіб та органів є уповноваженими подавати скарги до Конституційного суду. Це означало, що учасники виборчого процесу не могли звернутися до нього безпосередньо, тоді як – відповідно до практики Суду – засіб юридичного захисту може вважатись ефективним лише у тому випадку, коли заявник може ініціювати відповідну процедуру самостійно.

Отож, мало місце порушення ст. 13 Конвенції стосовно скарги заявників на порушення ст. 3 Першого протоколу до Конвенції.